

Històries connectades: la projecció mediterrània de la Corona d'Aragó i la incorporació de Sardenya¹

Connected History: The Crown of Aragon's Mediterranean projection and the incorporation of Sardinia

Antoni Furió
(Universitat de València)

Date of receipt: 17/04/ 2023

Date of acceptance: 20/06/2023

3. Bibliografia

Abulafia, David (1988) *Frederik II. A medieval emperor*, Londres: Pimlico, 1988.

— (2011) *The Great Sea. A Human History of the Mediterranean*. Oxford: Oxford University Press.

— (2019) 'El món mercantil i el comerç català a l'edat mitjana', *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, 30, pp. 79-123.

Aurell, Martin (1987) 'Autour d'un débat historiographique: l'expansion catalane dans les pays de langue d'oc au Moyen Age', in *Actes du XIIe Congrès d'histoire de la Couronne d'Aragon*. Montpellier: Société Archéologique de Montpellier, pp. 9-41.

— (1998) *Les noces del comte. Matrimoni i poder a Catalunya (785-1213)*. Barcelona: Omega.

Balard, Michel (2014) 'Amalfi nel Mediterraneo medievale', in Figliuolo, Bruno - Simbula, Pinuccia F. (ed.) *Interscambi socioculturali ed economici fra le città marinare d'Italia e l'Occidente dagli osservatori mediterranei*. Amalfi: Centro di Cultura e Storia Amalfitana, pp. 15-31.

¹ Aquest treball s'emmarca dins els projecte "Mercados, instituciones e integración económica en el Mediterráneo occidental (siglos XIII-XVI) (PID2021-128038NB-I00)", finançat pel Ministeri de Ciència i Innovació.

- Barceló, Miquel (2001) 'Ermessenda i el "rei" de Dénia. Una comtessa, de tribut, ben servida', *Estudi General*, 21, Miscel·lània d'homenatge a Modest Prats, I, pp. 211-219.
- Batet, Carolina (1996) Castells termenats i estratègies d'expansió comtal: La Marca del comtat de Barcelona als segles X-XI, Vilafranca del Penedès: Institut d'Estudis Penedesencs.
- Belich, James - Darwin, John - Frenz, Margret - Wickham, Chris (ed.) (2016) *The Prospect of Global History*, Oxford: Oxford University Press.
- Belich, James (2022) *The World the Plague Made: The Black Death and the Rise of Europe*. Princeton: Princeton University Press.
- Benito, Pere (2009) 'L'expansió territorial ultrapirinenca de Barcelona i de la Corona d'Aragó: guerra, política i diplomàcia (1067-1213)', in Ferrer i Mallol, M. Teresa - Riu, Manuel (ed.) *Tractats i negociacions diplomàtiques de Catalunya i de la Corona catalanoaragonesa a l'edat mitjana. I.1. Tractats i negociacions diplomàtiques amb Occitània, França i els estats italians, 1067-1213*, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, pp. 13-150.
- Berger Stefan - Lorenz, Chris (ed) (2010), *Nationalizing the Past: Historians as Nation Builders in Modern Europe*, Londres: Palgrave MacMillan.
- Bonnassie, Pierre (1996) 'Les relations catalano-occitanes a la primera època feudal (segle XI)', in *El somni d'Occitània. Vuitè centenari d'Alfons el Cast, primer rei de Catalunya-Aragó (1154-1196)*. Barcelona: Fundació Jaume I, pp. 12-22.
- Boyd, Carolyn P. (1997) *Historia Patria: Politics, History, and National Identity in Spain, 1875-1975*, Princeton: Princeton University Press.
- Braudel, Fernand (1949) *La Méditerranée et le monde méditerranéen à l'époque de Philippe II*. París: Armand Colin.
- Bresc, Henri (2017) 'La mer empoisonnée: la Sicile médiévale', in Balard, Michel (ed.) *The Sea in History. The Medieval World / La Mer dans l'Histoire. Le Moyen Âge*. Woodbrige, The Boydell Press, pp. 255-265.
- Campopiano, Michele (2022) 'Maritime expansion into the Western Mediterranean', in Mathews, Karen Rose - Orvietani Busch, Silvia - Bruni, Stefano (ed.) *A Companion to Medieval Pisa*, Leiden: Brill, pp. 277-295.

- Conrad, Sebastian (2016) *What Is Global History?*. Princeton, Princeton University Press.
- Cotza, Alberto (2017) 'Storia, memoria, politica alla fine del secolo XI: Il carme pisano sull'impresa contro i saraceni del 1087', *Archivio storico italiano*, 175, pp. 37-72.
- Coulon, Damien (2003) 'L'expansion occidentale vers le Levant à la fin du Moyen Âge: la mise en place de structures de domination commerciale', in *L'expansion occidentale (XIe-XVe siècles): Formes et conséquences. XXXIIIe Congrès de la S.H.M.E.S.*. París: Publications de la Sorbonne.
- (2005) 'Los consulados catalanes en Siria (1187-1400). Algunos datos de historia e historiografía', in Narbona, Rafael (ed.) *XVIII Congrès d'Història de la Corona d'Aragó*. València: Universitat de València, pp. 179-188.
- Cowdrey, Herbert E. J. (1977) 'The Mahdia campaign of 1087', *The English Historical Review*, 92 (362), pp. 1-29.
- De Pleijt, Alexandra M. - Van Zanden, Jan Luiten (2016) 'Accounting for the "Little Divergence": What drove economic growth in pre-industrial Europe, 1300-1800?', *European Review of Economic History*, 20 (4), pp. 387-409.
- Douki, Caroline - Minard, Philippe (2007) 'Global History, Connected Histories: A Shift of Historiographical Scale', *Revue d'histoire modern et contemporaine*, 54-5 (5), pp. 7-21.
- Dufourcq, Charles-Emmanuel (1966) *L'Espagne catalane et le Maghrib aux 13e et 14e siècles: de la bataille de Las Navas de Tolosa (1212) à l'avènement du sultan mérinide Abou-l-Hasan (1331)*. París: Presses Universitaires de France.
- Duran i Duelt, Daniel (coord.) (2008) *Un mar de lleis. De Jaume I a Lepant. Catàleg de l'Exposició*. Barcelona: Institut Europeu de la Mediterrània.
- Duval, Sylvie - Poloni, Alma - Quertier, Cédric (2017) 'Pise dans la seconde moitié du XIVe siècle: Sortir d'une vision décliniste', *Mélanges de l'École française de Rome-Moyen Âge*, 129 (1), pp. 5-9.
- Feliu, Gaspar (1988) 'El comercio catalán con Oriente', *Revista de Historia Económica / Journal of Iberian and Latin American Economic History*, 6 (3), pp. 689-797.

- Fernández Aceves, Hervin (2019) 'La Cerdeña medieval vista desde la modernidad. Un epítome historiográfico de la supuesta conectividad mediterránea', *Qvadrata. Estudios sobre Educación, Artes y Humanidades*, 1 (1), pp. 10-29.
- Fernández-Cuadrench, Jordi (2014) 'L'Estat que no va ser: catalans i occitans entre els segles VIII i XIII. A propòsit del vuitè centenari de la batalla de Muret', *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, XXV, pp. 47-85.
- Ferrari, Massimo (2020) 'Il poema genovese sulla presa di Almeria nel 1147 (Ambr. Trotti. 330)', in Piazzoni, Ambrogio M. (ed.) *Ambrosiana, Hagiographica, Vaticana: Studi in onore di Mons. Cesare Pasini in occasione del suo settantesimo compleanno*. Città del Vaticano: Biblioteca Apostolica Vaticana, pp. 215-234.
- Ferrer, M. Teresa (1999) 'El Consolat de Mar i els Consolats d'Ultramar: instrument i manifestació de l'expansió del comerç català', in Ferrer, M. Teresa – Coulon, Damian (ed.) *L'expansió catalana a la Mediterrània a la baixa edat Mitjana*, Barcelona: CSIC.
- (2008) 'Navegació, ports i comerç a la Mediterrània de la Baixa Edat Mitjana', in Pérez Ballester, José - Pascual Berlanga, Guillermo (ed.) *Comercio, redistribución y fondeaderos: la navegación a vela en el Mediterráneo. V Jornadas de Arqueología subacuática*. València: Universitat de València, pp. 113-166.
- (2009) 'L'expansió mediterrània de Catalunya i la crisi de la baixa edat mitjana', in Sarobe, Ramon - Tóth, Csaba (ed.) *Princeses de terres llunyanes: Catalunya i Hongria a l'edat mitjana*. Barcelona-Budapest: Generalitat de Catalunya-Okatási és kulturális minisztérium, pp. 341-363.
- (2017) 'Les flottes catalanes, XIIe-XVe siècles', in Balard (ed.) *The Sea in History*, cit., pp. 281-294.
- Furió, Antoni (2018) 'Les dues corones del rei Catòlic. Ferran II, Castella i la Corona d'Aragó', in Belenguer Cebrià, Ernest (ed.) *Ferran II i la Corona d'Aragó*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, pp. 11-61.
- Gallinari, Luciano (2009) *Les judicats sardes: un modèle de souveraineté médiévale?*, París: École Pratique des Hautes Études.
- (ed.) (2018) *Sardinia from the Middle Ages to Contemporaneity: A Case Study of a Mediterranean Island Identity Profile*. Berna: Peter Lang.

- Gilabert Tomàs, Jordi (2008) 'Port Fangós i l'expansió mediterrània de la Corona d'Aragó', *Recerca*, 12, pp. 243-280.
- Glick, Thomas F. - Malpica, Antonio - Retamero, Fèlix - Torró, Josep (ed.) *From Al-Andalus to the Americas (13th-17th centuries): destruction and construction of societies*. Leiden: Brill.
- Goldstone, Jack A. (2008) *Why Europe? The Rise of the West in World History 1500-1850*. Nova York: McGraw-Hill.
- Goody, Jack (2006) *The Theft of History*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Granara, William E. (2019) *Narrating Muslim Sicily: war and peace in the Mediterranean medieval world*. Londres: I. B. Tauris.
- Hoffman, Philip T. (2015) *Why did Europe Conquer the World?*. Princeton: Princeton University Press.
- Hopley, Russell (2011) 'Aspects of Trade in the Western Mediterranean During the Eleventh and Twelfth Centuries: Perspectives from Islamic Fatwa-s and State Correspondence', *Mediaevalia*, 32, pp. 5-42.
- Horden, Peregrine - Purcell, Nicholas (2000) *The corrupting sea: a study of Mediterranean history*. Oxford: Blackwell.
- Iradiel, Paulino (2017) *El Mediterráneo medieval y Valencia: economía, sociedad, historia*. València: Publicacions de la Universitat de València.
- (2020) 'La historia del Mediterráneo en la era de la globalización. ¿Tiene sentido hablar del Mediterráneo como unidad a lo largo de la historia?', in Sabaté, Flocel (ed.) *Ciutats mediterrànies: l'espai i el territori*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, pp. 303-309.
- (inèdit) 'Mediterráneo y Corona de Aragón (siglos XIV-XV), una historia conectada y transnacional', conferència impartida en la Real Academia de la Historia el 7 de juny de 2017, en el cicle *La Corona de Aragón. 600 años de historia: siglos XII a XVIII*.
- Jacoby, David (1993) 'Conrad, Marquis of Montferrat, and the Kingdom of Jerusalem', in Balletto, Laura (ed.) *Atti del Congresso Internazionale 'Dai feudi monferrini e dal Piemonte ai nuovi mondi oltre gli oceani'* (Alessandria, aprile 1990). Alessandria, pp. 187-238.

- Jones, Eric (1981) *The European Miracle: Environments, Economies and Geopolitics in the History of Europe and Asia*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kolditz, Sebastian (2017) 'Connectivity and Sea Power – Entangled Maritime Dimensions in the Medieval Mediterranean', in Balard (ed.) *The Sea in History. cit.*, pp. 58-69.
- Laliena, Carlos (1996) *La formación del Estado feudal. Aragón y Navarra en la época de Pedro I*. Osca: Instituto de Estudios Altoaragoneses.
- (2002) 'La formazione dello Stato feudale aragonese prima e dopo l'unificazione del 1137. Una rassegna storiografica', *Medioevo. Saggi e rassegne*, 25, pp. 13-34.
- Landes, David S. (1998) *The Wealth and Poverty of Nations: Why Some Are So Rich and Some So Poor*. Londres: W.W. Norton & Company.
- López, María Dolores (2017) 'Catalan maritime expansion in the Western Mediterranean (12th-15th centuries)', in Balard (ed.) *The Sea in History, cit.*, pp. 295-305.
- McNeill, William (1963) *The Rise of the West: A History of Human Community*. Chicago: Chicago University Press.
- Magdalena, José Ramon (2009) *Libro de viajes de Benjamín de Tudela*. Saragossa: Riopiedras ediciones, 2009.
- Manconi, Francesco (2010) *Cerdeña. Un reino de la Corona de Aragón bajo los Austria*. València: PUV.
- Maninchedda, Paolo (ed.) (1998) *La Sardegna e la presenza catalana nel Mediterraneo. Atti del VI Congresso dell'Associazione Italiana di Studi Catalani*, Cagliari.
- Manso Rubio, Marta (2020) 'Las relaciones diplomáticas de la Corona de Aragón con los sultanatos del Mediterráneo bajomedieval: usos, implicaciones y consecuencias en el ejercicio y representación del poder regio', in Villanueva Morte, Concepción (ed.) *Diplomacia y desarrollo del Estado en la Corona de Aragón (siglos XIV-XVI)*. Gijón: Trea, pp. 359-374.
- Marcos Hierro, Ernest (2013) *La dama de Bizanci. Un enigma en la nissaga de Jaume I*. Barcelona: Edicions de la Universitat de Barcelona.

- Martínez Ferrando, Jesús Ernest (1959) 'El exceso de población sarda en Menorca a fines del s. XIV', in *VI Congreso de Historia de la Corona de Aragón*. Madrid: Ministerio de Asuntos Exteriores.
- May, Niels F. - Maissen, Thomas (eds.) (2021) *National History and New Nationalism in the Twenty-First Century. A Global Comparison*. Londres - Nova York: Routledge.
- Mazlish, Bruce - Buultjens, Ralph (1993) *Conceptualizing Global History*. Boulder, Westview Press.
- Meloni, Giuseppe (1971-1982) *Genova e Aragona all'epoca di Pietro il Cerimonioso (1336-1387)*. 3 vols., Pàdua: CEDAM.
- Mitterauer, Michael (2003) *Warum Europa? Mittelalterliche Grundlagen eines Sonderwegs*, Múnic: C.H. Beck.
- Morris, Ian (2010) *Why the West Rules-For Now: The Patterns of History, and What They Reveal About the Future*, Nova York: Farrar, Straus and Giroux.
- Mulet i Mas, Mireia (1991) *Liber Maiolichinus De Gestis Pisanorum Illustribus*, Palma de Mallorca: Societat Arqueològica Lul·liana.
- Musarra, Antonio (2020) *1284: La battaglia della Meloria*. Roma-Bari: Laterza.
- Oliva, Anna Maria - Schena, Olivetta (ed.) (2014) *Sardegna catalana*. Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.
- Orazi, Veronica (1998) 'Il "Sermó" nella "Crònica" di Ramon Muntaner. La confluenza della voce dell'individuo nell'espressione corale di un popolo', in Maninchedda (ed.) *La Sardegna e la presenza catalana, cit.*, I, pp. 406-418.
- Orsi Lázaro, Mario (2016) 'La expansión mediterránea de la Corona de Aragón durante los siglos XIII y XIV', in *La marina de la Corona de Aragón. LI Jornadas de Historia Marítima*. Madrid: Ministerio de Defensa-Instituto de Historia y Cultura Naval, pp. 87-101.
- Orvietani Busch, Silvia (2001) *Medieval Mediterranean Ports: The Catalan and Tuscan Coasts, 1100 to 1235*. Leiden: Brill. Chapter Six: The Catalan and the Northern Tuscan Coasts 1113-1235: Relationships and Exchanges, pp. 207-254.
- Parker, Matthew E. (2014) 'Pisa, Catalonia, and Muslim Pirates: Intercultural Exchanges in the Balearic Crusade of 1113-1115', *Viator*, 45 (2), pp. 77-100.

- Perugi, Maurizio (ed.) (1975) *Il "Sermo" di Ramon Muntaner. La versificazione romanza dalle origini*. Firenze, Olschki, pp. 49-63.
- Petralia, Giuseppe (2014) "Per una visione d'insieme: stagioni e congiunture amalfitane e compone nella storia del Mediterraneo medievale", in Figliuolo – Simbula (ed.) *Interscambi socio-culturali ed economici*, cit., pp. 529-539.
- Picard, Christophe (2018) *Sea of the Caliphs: The Mediterranean in the Medieval Islamic World*. Cambridge: Harvard University Press.
- Poloni, Alma (2005) 'Gli uomini d'affari pisani e la perdita della Sardegna: Qualche spunto di riflessione sul commercio pisano nel XIV secolo', in Iannella, Cecilia (ed.) *Per Marco Tangheroni: Studi su Pisa e sul Mediterraneo medievale offerti dai suoi ultimi allievi*. Pisa: Edizioni ETS, pp. 157-184.
- Pomeranz, Kenneth (2000) *The Great Divergence: Europe, China, and the Making of the Modern World Economy*. Princeton: Princeton University Press.
- Sachsenmaier, Dominic (2011) *Global Perspectives on Global History: Theories and Approaches in a Connected World*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Salavert Roca, Vicente (1950) 'La isla de Cerdeña y la política internacional de Jaime II de Aragón', *Hispania*, 39, pp. 211-265.
- (1952) 'El tratado de Anagni y la expansión mediterránea de la Corona de Aragón', *Estudios de Edad Media de la Corona de Aragón*, 5, pp. 209-360.
- (1956) *Cerdeña y la expansión mediterránea de la Corona de Aragón, 1297-1314*. Madrid, CSIC, 2 vols.
- (1970/1971) 'La expansión catalano-aragonesa por el Mediterráneo en el siglo XV', *Anuario de Estudios Medievales*, 7, pp. 17-37.
- Salicrú Lluch, Roser (1998) *El sultanat de Granada i la Corona d'Aragó, 1410-1458*. Barcelona: CSIC.
- Sánchez Martínez, Manuel (2006) 'El reino de Aragón y los conflictos mediterráneos a mediados del siglo XIV (1353-1356)', *Aragón en la Edad Media*, 19, pp. 485-500.
- Sarasa, Esteban (1998) 'Aragón y su proyección en el Mediterráneo medieval: origen de la presencia de España en Italia, in Díaz Tejera, Alberto (coord.) *El Mediterráneo: hechos de relevancia histórico-militar y sus repercusiones en España*. Sevilla: Universidad de Sevilla, pp. 309-328.

- (2005) 'Los aragoneses en la proyección mediterránea de la Corona: sobre Cerdeña en 1356', in Narbona, Rafael (ed.) *La Mediterrània de la Corona d'Aragó, segles XIII-XVI. XVIII Congrés d'Història de la Corona d'Aragó*, València: Publicacions de la Universitat de València, pp. 201-208.
- Scalia, Giuseppe - Bartola, Alberto - Guardo, Marco (2017) *Liber Maiorichinus de gestis pisanorum illustribus*. Florència, SISMEL.
- Sesma Muñoz, José Ángel (2013) *Revolución comercial y cambio social: Aragón y el mundo mediterráneo*. Zaragoza: Prensas de la Universidad de Zaragoza.
- Soldevila, Ferran (1995) *Pere el Gran* (edició a cura de Ferrer, M. Teresa). Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- Subrahmanyam, Sanjay (2005) *Explorations in Connected History: From the Tagus to the Ganges*. Oxford: Oxford University Press.
- (2022) *Connected History. Essays and Arguments*. Londres: Verso, 2022.
- Tangheroni, Marco (1997) *La spedizione pisana del 1113-1115 e la conquista di Maiorca*. Pisa: Associazione degli amici di Pisa.
- (2004) 'La prima espansione di Pisa nel Mediterraneo: secoli X-XII. Riflessioni su un modello possibile', in Berti, Graziella - Renzi Rizzo, Catia - Tangheroni, Marco (ed.) *Il mare, la terra, il ferro: Ricerche su Pisa medievale (secoli VII-XIII)*. Pisa: Pacini Editore, pp. 205-230.
- Torró, Josep (2008) "'De bona guerra". El ambiguo estatuto del cautivo musulmán en los países de la Corona de Aragón (siglos XII-XIII)', in Fierro, M. Isabel - García Fitz, Francisco (ed.) *El cuerpo derrotado. Cómo trataban musulmanes y cristianos a los enemigos vencidos: Península Ibérica, ss. VIII-XIII*. Madrid: CSIC, pp. 435-483.
- (2019) 'Las sociedades de cabalgada y el apresamiento de cautivos (c. 1230-c. 1330)', in López de Ojeda, Esther (ed.) *La violencia en la sociedad medieval: XXIX Semana de Estudios Medievales*, Logronyo: Instituto de Estudios Riojanos, pp. 45-84.
- Van Koninsveld, Pieter S. (1995) 'Muslim slaves and captives in Western Europe during the late Middle Ages', *Islam and Christian Muslim Relations*, 6, pp. 5-24.

- Van Zanden, Jan Luiten (2009) 'Introducing the problem. The Little Divergence within Europe, 1400-1400', in *The Long Road to the Industrial Revolution. The European Economy in a Global Perspective, 1000-1800*. Leiden: Brill, pp. 93-100.
- Venayre, Sylvain (2013) *Les Origines de la France: Quand les historiens racontaient la nation*. París: Seuil.
- Vicens Vives, Jaume (1951) 'Consideraciones sobre la historia de Cataluña en el siglo XV', *Cuadernos de Historia Jerónimo Zurita*, 1, pp. 3-22.
- Virgili, Antoni (2001) *Ad detrimendum Yspanie. La conquesta de Turtusa i la formació de la societat feudal (1148-1200)*. València-Barcelona: Publicacions de la Universitat de València-Universitat Autònoma de Barcelona.
- (2010) 'Gent nova. La colonització feudal de la Catalunya Nova (segles XII-XIII)', *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, XXI, pp. 77-102.
- Wallerstein, Immanuel (1974 i 1980) *The Modern World-System*, 2 v., Nova York: Academic Press.
- Zancarini-Fournel, Michelle (2018) *Une histoire nationale est-elle encore possible?*. Bordeus: Presses universitaires de Bordeaux.